

---

---

## 2008 KÜRESEL FİNANS KRİZİ VE TÜRKİYE ÜZERİNE YANSIMALARI

Cem ENGİN\*  
Esra GÖLLÜCE\*\*

---

---

### ÖZET

ABD’de ortaya çıkan kriz zaman içinde finans krizine dönüşmüştür. Küreselleşmenin, de facto etkisiyle birlikte hızlı bir şekilde küresel bir nitelik kazanmıştır. Bu olgu ile küresel finans krizi tüm dünya ekonomileri tarafından hissedilir hale gelmiştir. Bu krizden çıkış için alınan tedbirler süreç içinde iyileşmenin gerçekleştiği yönünde olup, bundan hem gelişmiş ülkeler hem de gelişmekte olan ülkelerin olumlu etkilendiğini belirtebiliriz.

**Anahtar Kelimeler:** Ekonomik Krizler, Finans Krizi, Türkiye Ekonomisi

### 2008 GLOBAL FINANCIAL CRISIS AND REFLECTIONS ON TURKEY

#### ABSTRACT

The crisis which was occurred in the United States has evolved into a financial crisis in the time. This crisis became global due to the globalization’s de facto character. This quality of the financial crisis affected the entire world economy. Measures taken to recovery from this crisis concluded favourable improvements. Due to this development, we can state that both developed countries and developing countries have positively affected.

**Keywords :** Economic Crises, Financial Crisis, Turkish Economy

---

\* Yrd.Doç. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü

\*\* Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi

## 1. GİRİŞ

ABD’de 2007 yılının ikinci yarısında ortaya çıkan ve zaman içerisinde etkisini ve etki alanının genişlemesiyle 2008 yılının son çeyreğinden itibaren küresel finans krizi niteliğine bürünen süreç başta gelişmiş ülke ekonomileri olmak üzere önemli ölçüde dünya ekonomisi üzerinde olumsuz etki ve etkiler yaratmıştır. Özellikle, gelişmekte olan ülke konumunda olan Türkiye’de ekonomik olarak söz konusu küresel krizden etkilenmiştir. Tabii olarak küreselleşmenin boyutları itibariyle ülkeler arasında sınırların sanal olarak kalktığı düşüncesi zaman zaman dile getirilmekte, dünyanın farklı bölgelerinde ortaya çıkabilen farklı nesil olarak da adlandırılan ekonomik ve finans krizleri tıpkı,1997 Güneydoğu Asya ve 1998 Rusya krizlerinde olduğu gibi küresel nitelik kazanarak başta Türkiye olmak üzere tüm dünya ekonomileri üzerinde olumsuz bir etki yaratmıştır.

Ekonomik krizlere yönelik yapılan tartışmaların odağında dile getirilen hususlardan biri küreselleşme olgusu, diğeri de kapitalizmin doğası gereği, yarattığı dinamizm ile birlikte kriz gerçeğinin kaçınılmaz olarak ortaya çıkabileceğidir. Farklı boyutları itibariyle küreselleşme olgusu hem ticaretin yayılmasına hem de sermaye hareketlerinin ve üretimin küresel ölçekte gerçekleşmesini sağlamaktadır. Haliyle, bir ülke ekonomisinde ortaya çıkan kriz zamanla ister ticaretin küreselleşmesiyle; isterse sermaye hareketlerinin küreselleşmesiyle olsun diğer ülke ekonomilerini etkisi altına alabilmekte ve böylece yayılması ya da bulaşıcılığı kaçınılmaz olmaktadır.

ABD de ortaya çıkan ve 2008 yılında küresel nitelik kazanan finans krizi gelişimi itibariyle konut piyasası ve buna bağlı olarak çıkarılan türev ürünlerin zaman içerisinde olması gereken değerini çok üstüne çıkararak, balon etkisi yaratmış ve bu balonun patlaması ile olayın boyutları gün yüzüne çıkmıştır. Kriz özü itibariyle pek çok yönden gelişimi ve sonuçlarıyla tartışılmış ve tartışılmaya da devam edilmektedir. Finans krizinin gelişmiş ve iyi işleyen piyasa ekonomisinin geçerli olduğu bir ülkede ortaya çıkması kriz olgusunun her zaman her ülke için geçerli olabilecek bir durumu yansıttığını unutmamalıyız.

Bu çalışma, küresel finans krizinin gelişimini, nedenlerini ve sonuçlarını belirttikten sonra söz konusu krizin ülkemiz açısından yansımalarını ortaya koymaktır.

## 2. KRİZ OLGUSU

Kriz, göreceli bir kavram olması sebebiyle açık ve net bir tanımlamada bulunmak hiç de kolay değildir. Sosyal bilimler açısından bakıldığında kriz kelimesi buhran gibi yada bunalım gibi kelimeler ile birlikte özdeş kullanılmaktadır. Literatürde Ekonomik kriz, finansal kriz, mali kriz, para krizleri ve bankacılık krizleri gibi ifadeler yer almaktadır.

Günümüzde kriz olgusu, karşı karşıya kalınan kriz şekillerine göre, birinci nesil krizler, ikinci nesil krizler ve üçüncü nesil krizler olarak

adlandırmakla birlikte son olarak ortaya çıkan kriz olgusunu şu ana kadar açıklanan kriz modelleri ile açıklamak mümkün olmamıştır. Latin Amerika ülkelerinde 1970 ve 1980'li yıllarda ortaya çıkan ekonomik krizleri açıklamak maksadıyla ifade edilen birinci nesil kriz modelleri, Kuzey Avrupa ülkelerinde 1992 yılında ortaya çıkan para krizlerini açıklamada yetersiz kalınca ikinci nesil kriz modelleri ifade edilmiştir. Bununla birlikte, 1997 yılında Güneydoğu Asya krizinin ortaya çıkması ile üçüncü nesil kriz modelleri ifade edilmeye başlanmıştır (Karaçor ve Gökmenoğlu, 2011:36-48).

Yukarıda dile getirdiğimiz ekonomik kriz ve finansal kriz kavramlarına baktığımız zaman, ekonomik kriz, büyük ölçüde iç talepte yaşanan daralma ve yatırım bazında yaşanan büyük düşüş, yüksek oranlı işsizlik olgusu ve dolayısıyla refah düzeyinin gerilemesi şeklinde ortaya çıkan bir durumu yansıtmaktadır. Bu tür ekonomik krizler kapsamında artan finansal piyasalardaki belirsizlikler ve hisse senedi fiyatlarında yaşanan düşüşler ile birlikte ulusal paranın aşırı değerlenmesi söz konusudur. Ekonomi disiplini içinde en çok tanımı yapılan Finansal krizler ise finans piyasalarında ortaya çıkan belirsizlikler yada herhangi bir finansal varlıkta oluşacak bir balon etkisinin tüm finans kesimi üzerinde zincirleme etkisiyle birlikte kriz olgusunun gün yüzüne çıkması durumunu yansıtmaktadır. Tarihte bilinen en büyük balon 1929 buhranı sırasında borsadaki hareketlenmelerle ortaya çıkmıştır. Daha yakın zamanda ise 2008 yılında yaşanan kriz asıl olarak konut fiyatlarındaki şişmeye bağlı olarak ortaya çıkan balonlardan oluşmuştur. (Eğilmez, 2014: 51-52; Karaçor ve Gökmenoğlu, 2011: 30).

### 3. 2008 FİNANS KRİZİNİN NEDENLERİ

2008 krizinin gelişimi itibariyle pek çok yönden ele almak mümkündür. Kriz üzerine yapılan tartışmalardan biri, FED Başkanı Alan Greenspan izlediği politikaların yarattığı olumsuzluklar olduğu ifade edilmektedir. Burada 1991 yılından bu yana ABD de faiz oranlarının düşük olması ve düşük tutulmaya devam edilmesi ile birlikte bollaşan sermayenin Amerikan toplumu üzerinde tüketim harcamalarının büyük ölçüde artırmalarına yol açmış, ayrıca bankaların artan konut fiyatları nedeniyle ipotekli konut kredilerinde artışı destekleme yönünde önemli adımlar atmışlardır. Kredi bazında riskli olup olmadıklarına bakılmaksızın büyük ölçüde ipotekli konut kredi talepleri bankalarca karşılanma yoluna gidilmiştir. Ayrıca, karlı bir yatırım alanı olarak görülen konut piyasası kapsamında çıkartılan türev ürünler ve zamanla bu menkul kıymetlerinin fiyatlarının olması gereken fiyatların çok üstüne çıkması ile balon etkisinin ortaya çıkması ister istemez olumsuz etki yapmıştır. Tabii olarak, burada konut fiyatlarında ve buna paralel olarak türev ürünlerinde ortaya çıkan şişkinlik bir yana FED'in 2004 yılında enflasyonla mücadele kapsamında faiz oranlarını artırma yoluna gitmesi sonucunda düşük gelir gruplarına kullanılan sub-prime mortgage kredilerinin ödenmesinde sorunlar baş göstermiştir. Süreç itibariyle konut fiyatlarının düşmeye başlaması ile birlikte ipotekli konut kredileri karlı bir plasman aracı olmaktan çıkmış ve mortgage kredileri veren bankaları ve onları fonlayan yatırım banlarını zora düşürmüştür (Savaş, 2012: 154-164; Altunöz,2013:212-213).

2008 ekonomik krizi, finans temelli bir krizdir. Amerika Birleşik Devletleri'nde, bankaların yanlış kredi uygulamaları ve konut piyasasında dağıtılan kredilerin geri dönmesinde yaşanan sıkıntılar, krizin temelini oluşturmuştur (Özatay, 2009: 22).

2007 yılı Ağustos ayında "subprimemortgage" kredilerinin tetiklemesiyle Amerika'da başlayan kriz kısa sürede tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Subprime krediler yani, düşük gelir gruplarına verilen krediler 2008 yılı ortasında ABD de 1,5 trilyon doları aştığını ve Amerika'da geçmişte bakıldığında faizlerin oldukça düşük olduğunu, bununla birlikte ödeme gücü olup olmadığına bakılmaksızın herkese ipotekli konut kredisi kullanıldığını görmekteyiz.

Ödeme gücü olup olmadan Konut kredisi kullandıran bankalar aynı zamanda riski artırarak türev ürünler çıkarmak suretiyle kazançlarını artırma yoluna gitmişlerdir. Bu kredilere dayanarak türev araçlar (hisse senedi benzeri menkul değerler) düzenleyip, onları piyasaya sürerek, kendilerine yeni fonlar sağlamışlardır. 2008 krizinin temelinde menkul kıymetleştirme ve bunların denetimsiz bir şekilde çıkarılması yanı sıra derecelendirme kuruluşlarının yaptıkları denetimlerinin yetersiz olduğu ile birlikte mali denetim eksikliği de söz konusu olduğunu belirtmek mümkündür (Bocutoğlu ve Ekinci, 2009; Altunöz, 2013:214-215).

Bir sözleşme niteliğinde olan türev ürünler, şirketlerin başka işlemlerden doğan risklerinin, alışverişe konu edebilmesini sağlayan yatırım enstrümanlarıdır. Bunlar, mortgage kredisini verenin, bu krediyi kullanan tarafından geri ödenmemesi riskini üçüncü kişilere, örneğin hedge fonlara devretmesine imkan vermektedir. Riski devreden kredi kuruluşları, çok daha büyük risklere girmiş ve bu yeni kredilerle, doğal olarak türev ürünler piyasası kontrol edilemez ölçekte büyümüştür (Özatay, 2009: 63). Söz konusu türev araçların değeri bağlı oldukları konutların fiyatının üzerine çıkmak suretiyle balon oluşturmaya başlamış, dolayısıyla giderek türev ürünler risk oluşturma yolunda emin adımlarla ilerlemiştir. Sorunu yaratan en önemli etken bu türev ürünlerin hızlı bir şekilde hem firmalar hem de bireyler arasında el değiştirmiş olmasıdır. Bu krizin Avrupa'ya yayılışı söz konusu türev ürünlerine Avrupa bankalarının satın alması ile birlikte ortaya çıkmış ve kriz olgusu farklı ekonomik sorunlarla da birleşince ciddi boyutlarda Avrupa ekonomisini etkilemiştir.

2008 krizinin bir başka boyutu olarak ABD ekonomisinin sahip olduğu yüksek cari açık olgusudur. Yüksek cari açık ile birlikte artan ithalat oranları ve yurtiçi tasarruflardaki gözle görülür azalma ister istemez Amerikan ekonomisinin kırılganlığını artırmıştır. Bir öngöründe de Çin'in izlediği iktisat politikaları kapsamında krizin derinleşmesinde etkisi olduğu yönündedir (Altunöz, 2013: 221).

2008 finans krizinin nedenlerini kısaca özetlemek gerekirse; geçmişten gelen ve sürdürülen düşük faiz oranlarının ipotekli konut kredilerine yönelik talebin artmış olması ve ödeme gücü olup olmamasına bakılmaksızın

bankalarca çok sayıda ipotekli konut kredisi verilmesi, Enflasyon oranlarının artarken, konut fiyatlarının düşmesi, Konut Piyasası kapsamında çıkarılan menkul kıymetlerin yada türev ürünlerin denetimsiz olarak çıkarılması ve balon etkisi yaratılmasına sebebiyet verilmesi, kredi derecelendirme kuruluşların menkul kıymetlere ilişkin yanlış değerlendirmede bulunmuş olmaları, izlenen para ve faiz politikalarında yapılan zamanlama hataları, mali ve finans piyasalarındaki denetim eksikliği, bankalar arası rekabetin yarattığı riskli yatırımlar olarak sıralanabilir (Tarı vd. 2011: 14; Altunöz, 2013: 212-224; Savaş, 2012: 154-160; Krugman, 2010: 134-135).

#### 4. KRİZİN EKONOMİLER ÜZERİNDEKİ GENEL ETKİLERİ

Kriz her ne kadar dünya ekonomisinin lokomotifi olan ABD de ortaya çıkmış olsa da Krizin gelişmiş ülke ekonomileri ile birlikte gelişmekte olan ülke ekonomilerini etkilediğini ifade edebiliriz. Özellikle, ülkemizin de yer aldığı gelişmekte olan ülkeleri büyük ölçüde derinden etkilemesinin birçok nedeni bulunmaktadır. Bu kapsamda ilk olarak, portföy yatırımları olarak ifade ettiğimiz kısa vadeli yabancı sermaye hareketleri (sıcak para) çeken ülkeler söz konusu ürkek olan bu sermayenin çok kısa sürede ülkeyi terk etme eğiliminde olması o ülkelerin makro ekonomik dengeleri açısından oldukça olumsuz etkiler yaratmaktadır. Söz konusu gelişmekte olan ülke ekonomileri için doğrudan yabancı sermaye yatırımları ne kadar önemli olsa da, bu ülkeler için cari açığın finansmanında portföy yatırımları olarak ifade ettiğimiz sıcak para girişleri oldukça önemlidir. Burada yurtiçi tasarruf meylî bir hayli düşük olan ülke ekonomileri büyümelerini sürdürebilmek adına her zaman dış kaynağa ihtiyaç duymaktadırlar. İkinci olarak önem arz eden hususlardan biri de gelişmiş ülkelerin büyüme oranlarında düşüş yaşanması ve dolayısıyla da talebin azalması beraberinde gelişmekte olan ülkelerin yapmış oldukları ihracat düzeyinin azalmasına neden olmuştur. Özellikle de küresel ticaretin krizle birlikte daralması Türkiye gibi ihracatının önemli bir kısmını krizden derin etkilenen ülkelerle yapan gelişmekte olan ülkeler bu durumdan çok fazla etkilenmiştir. Gelişmekte olan ülkeler ihracatı yeterli düzeyde yapamadıkları için ekonomileri küçülmeye, işsizlik oranları artmaya başlamıştır. İşsizlikteki artış talebin azalmasına ve krizin daha da derinleşmesine yol açmıştır. Bu krizin başlangıcında Çin, Hindistan, Rusya ve Brezilya başta olmak üzere gelişme yolundaki ülkelerin pek etkilenmeyeceği düşünülürken, krizin boyutları gün yüzüne çıktıkça bu tahminin gerçekleşmeyeceği ortaya çıkmıştır. Çünkü krizler artık yaşadığımız dünyada bulaşıcı bir nitelik kazanmış ve sermaye hareketlerinin serbest kalması sonucu uluslararası finansal sistem çok daha iç içe girmiş olması krizlerin bulaşıcılığını artırmıştır (Eğilmez,2014: 53-56). Tüm dünyada 2009 yılı sonuna kadar yaygınlaşan küresel krizden Türkiye ve onun büyük ölçüde ihracat yaptığı AB ülkeleri de etkilenmişlerdir. Bu krizin etkileri birçok ülkede farklı derecelerde de olsa görülmüştür. Ancak, bu krizin etkileri her ülke için farklılık göstermiştir (Berberoğlu, 2011: 126). Bu hususta önemli göstergelerden biri sayılan büyüme oranları ülkeler arasında farklılık göstermektedir. Aşağıdaki tablo dünya ekonomisinin büyüme yönünden küçülmeye giden durumu gösteren bir örnek teşkil etmektedir.

**Tablo 1. Dünya Ekonomisi Genel Görünümü**

Dünya	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Büyüme	4,0	4,0	1,5	-2,2	4,1	2,9	2,5
Enflasyon	3,7	4,1	6,0	2,4	3,7	4,9	3,9
Ticaret artışı	9,2	8,0	3,1	-10,6	12,5	6,0	2,5

**Kaynak:** Eğilmez, 2013

ABD ekonomisinde yaşanan kriz olgusu finans sistemi içinde yer alan pek çok önemli kuruluşun iflas etmesine neden olmuştur. Lehman Brothers gibi büyük ölçekli bir finans kurumunun iflas etmesi küresel sistemde çok önemli bir etki yaratmıştır. Bu kapsamda baktığımızda krizin küresel nitelik kazanması ile birlikte Büyüme oran olarak % 1,5'a düşmüş, dünya ticaretindeki artış itibariyle yaşanan gerileme 3,1' olarak gerçekleşmiş ve dünya enflasyonu yüzde 6'ya çıkmıştır. Doğal olarak, krizin diğer ülkelere yayılmasıyla ya da bulaşmasıyla birlikte 2009 yılında büyüme küçülmeye başlamış olup, talepteki büyük azalma ile enflasyonun da gerilemesine neden olmuş, ayrıca dünya ticareti büyümek bir yana yüzde 10,6 oranında daralma ortaya çıkmıştır (Eğilmez, 2012).

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler bazında baktığımızda krizin etkilerini daha iyi anlamak mümkün olacaktır.

**Tablo 2. Gelişmiş Ülke Ekonomileri Yıllar İtibariyle Büyüme, Enflasyon ve Ticaret Artışı ile İstatistikler**

Gelişmiş ekonomiler	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Büyüme	3,0	2,8	0,0	-3,5	3,0	1,6	1,2
Enflasyon	2,3	2,2	3,4	0,1	1,5	2,7	2,0
Ticaret artışı	7,7	5,5	1,0	-12,4	11,5	4,7	1,0

**Kaynak:** Eğilmez, 2013

Dünya geneline baktığımız zaman gelişmiş ekonomilerin bir taraftan büyüme diğer taraftan da ticaret hacmi, açısından dünya geneli itibariyle oldukça daha sert düşüşlerle karşılaştığını ifade etmek mümkündür.

Gelişme yolundaki ülkelere baktığımız zaman; dünya nüfusunun yüzde 85'ini oluşturan ve yaratılan gelir itibariyle dünya hasılasının 27,3 trilyon dolarlık kısmını gerçekleştiren gelişme yolundaki ekonomilerin kriz öncesi ve kriz süresince karşılaştığı durumu aşağıdaki tablodan izlemek mümkündür.

**Tablo 3. Gelişme Yolundaki Ünelere İlişkin Genel Görünüm**

Gelişme yolundaki ekonomiler	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Büyüme	8,3	8,8	6,1	2,7	7,6	6,4	5,1
Enflasyon	5,5	6,5	9,2	5,1	6,0	7,2	5,9
Ticaret artışı	12,3	14,8	8,4	-8,3	14,8	8,6	4,9

**Kaynak:** Eğilmez, 2013

Elbette kriz her ülke ekonomisine farklı yoğunlukta etkilemiş ve büyüme oranları tıpkı Türkiye’de olduğu gibi negatif olduğunu söyleyebiliriz. Gelişme yolundaki ülkelerde enflasyon da bir hareketlenme görülse de daha sonra tekrar gerileme gözlenmiştir. Bu ülkelerin en çok etkilendikleri alan dış ticaret sektörü konusudur. Çünkü bu ülkeler ticareti genellikle kendi aralarında değil özellikle ABD veya AB ülkeleri ile yapmaktadırlar. Bu ülkelerde de kriz azami derece etkili olduğu için gelişmekte olan ülkelerin dış ticaret hacimleri önemli ölçüde daralmıştır.

## 5. 2008 KRİZİNE KARŞI ALINAN TEDBİRLER

ABD de 2007 yılı Temmuz ayında ortaya çıkan ve mortgage krizi olarak adlandırılan husus itibariyle ödeme gücünü yitiren mortgage kredileri kapsamında banka ve diğer finansal kuruluşlara yapılan rehin ve el koyma durumunda çarpıcı artışlar yaşanmıştır. Bu kapsamda FED tarafından alınan önlem çerçevesinde bankalara iskonto penceresinden kullandığı borç verme faiz oranını %6,25’den %5,75’e indirme yoluna gitmiştir. Bu faiz indirimi sadece ABD de değil diğer ülkelerde de etkili olmuş, ancak ABD deki krizin büyüklüğüne göre yeterli olmamıştır. FED in bu faiz indirimi en azından krizin likidite eksikliği kısmını kısmen de olsa giderme yoluna gidilmiştir FED in faiz oranlarını düşürmesiyle ABD’nin en büyük bankaları bu sayede yüklü miktarda kredi kullanma fırsatına sahip olmalarına rağmen krizin etkisinden kurtulmak pek mümkün olmamıştır.

Alınan tedbirler yeterli olmadığı kısa sürede anlaşılmalı ve FED 2007 yılında aldığı kararlarla son dört yıldır görülmemiş bir şekilde ard arda gecelik faiz oranlarını 0,25’er puanlık oranlarda indirmek suretiyle faiz oranlarını %4,25 oranına çekmiştir. Bu karar ile enflasyon oranının kontrol altına alınması ve ekonomik büyümeyi sürdürebilmek amaçlanmıştır. Kriz sürecinde krizi atlama adına pek çok önemli kararlar alınmıştır. Bu kapsamda genişletici para ve maliye politikaları devreye sokulmuş, hatta kimi kurumların kurtarılması için gerekli tedbirler alınmıştır. FED bu açıklamalara ek olarak mortgage kredilerinin faizlerinin dondurulması ve finanse edilmesi için çalışmalar başlatmıştır. Faiz indirimleri birkaç defa daha tekrarlanmıştır ancak daha önceki faiz indirimi kararlarına olumlu tepkiler vermelerine rağmen 11 Aralıkta FED in 0,25 puanlık indirim oranına piyasaların yanı sıra Avrupa ve Asya’nın yanında yükselen piyasalarda da olumsuz tepkiler ortaya çıkmıştır. Bu tepkiler kapsamında başta New York Borsası olmak üzere dünyanın geneli itibariyle menkul kıymetler borsalarında ciddi düşüşler yaşanmıştır (Eğilmez,2008:110-112).

Yaşanan gelişmeler ışığında krizin etkisinin geniş bir çevrede hissedileceği anlaşılmalı ve bu doğrultuda diğer merkez bankaları ile ortak bir karar alınarak banka ve mali kuruluşlara uygun faiz oranıyla destek sağlanmıştır. Nitekim 12 Aralık’ta FED tarafından açıklanan bir kararla, Avrupa Merkez Bankası, İngiltere Merkez Bankası, Kanada Merkez Bankası ve İsviçre Merkez Bankası katkıları ile çıkılacak iki ayrı ihaleyle belirlenecek uygun faiz oranları ile 40 milyar dolarlık bir kredi imkânı yaratılmış olup, söz konusu kredi faizlerinin FED tarafından daha önce banka ve mali kuruluşlara sağlanan

iskontolu kredi penceresinden de daha düşük faizli olacağı belirtilmiştir. Yaşanılan süreç içinde krizden çıkmak için alınması gereken tüm tedbirlerin hem Amerikan hükümeti hem de FED nezdinde alınmasına rağmen çıkış sürecinin oldukça yavaş ilerlediğini belirtmek mümkündür.

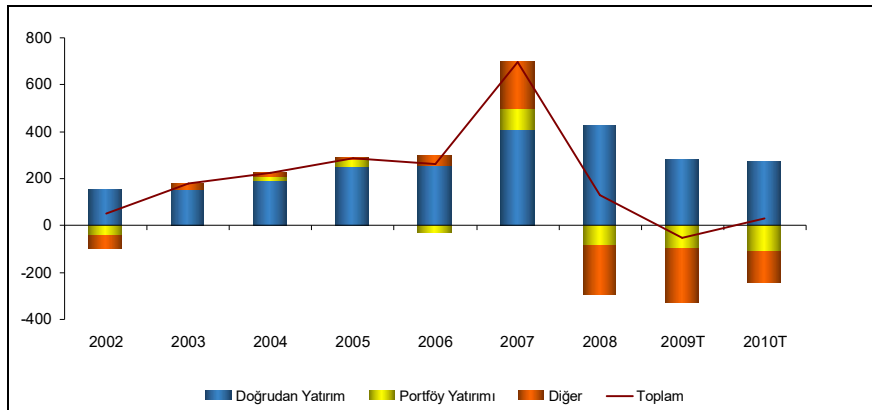
## 6. TÜRKİYE'DE 2008 KRİZİ

ABD de mortgage krizine neden olan "subprime" kredilerin bir benzerinin Türkiye'de olmayışı gayrimenkul piyasasında ABD deki sorunları yaşamasını önlemiştir. 2001 yılında Türkiye'de yaşanan Bankacılık Krizi sonrasında alınan kararlarla bankacılık sektörü güçlendirildiği için bankacılık sektörü çok fazla etki altında kalmamıştır. Kaldı ki, Basel kriterlerini titizlikle uygulayan bankacılık kesiminin finansal istikrar konusunda önemli gelişmeler göstermiştir. Ancak bu krizin Türkiye'yi etkilemediğini söylemekte yanlış olur (Apak ve Aytaç, 2009, 218).

Finansal istikrarın sağlanmasında önemli adımlar atılmış olsa da Türkiye ekonomisinin yaşanan küresel krizden etkilenmemesi mümkün değildir. Özellikle, üretimin gerilemesi işsizlik olgusunu da beraberinde getirmektedir. İhracatın küresel düzeyde yaşanan istikrarsızlıktan etkilenmemesi mümkün değildir. Ayrıca, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde tasarruf yetersizliğine bağlı olarak büyümenin sürdürülebilmesi için dış kaynağa her zaman ihtiyaç duymaktadır. Küresel belirsizlikle birlikte sermaye hareketlerindeki yavaşlama kaynak sıkıntısını beraberinde getirecektir.

Türkiye'de finansal istikrarın sürdürülmesinde bankacılık sektörünün rolü büyüktür. Bu kapsamda bankacılık sektörü ekonomik faaliyetlerin finansmanı yönünden başarılı bir performans sergilediği belirtilmektedir (Arıcan ve Yücememiş,2015:61). Kaldı ki, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri sonrasında alınan tedbirler başta bankacılık sektörü olmak üzere mali sistem uluslararası kriterler kapsamında denetim altına alınmıştır.

**Grafik 1. Gelişmekte Olan Ünelere Net Finansal Akım (Milyar \$)**



**Kaynak:** [www.maliye.gov.tr](http://www.maliye.gov.tr),2009

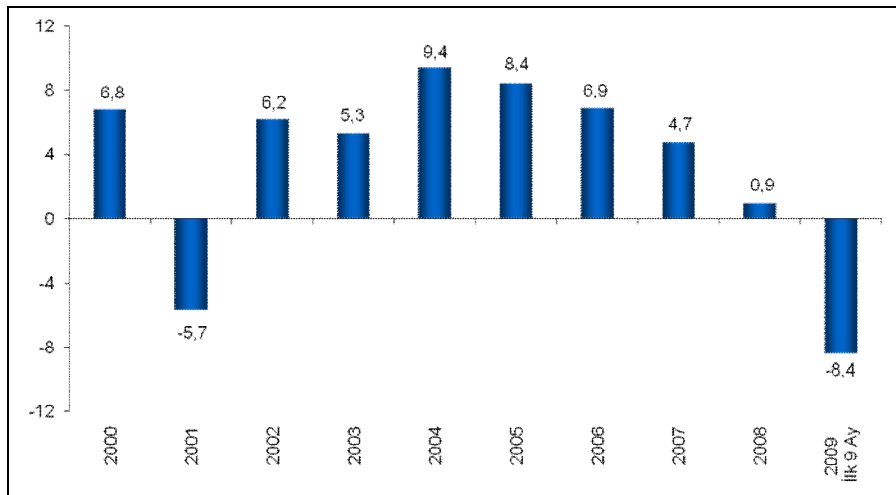
(T: Tahmini Değerler)



Finansal akımlar üzerinden baktığımızda da 2008 ve 2009 yılları itibariyle büyük ölçüde olumsuz yönde gelişmekte olan ülkelerin etkilendiğini belirtebiliriz. Kriz zamanla Avrupa birliği ülkelerine sirayet ettiği için bu ülkelerle de küresel krizden etkilenmişlerdir. Türkiye'nin ihracatında önemli bir paya sahip olan Avrupa Birliği yaşanan olumsuzluklar nedeniyle Türkiye'nin ihracatının da gerilemesine neden olmuştur. Ayrıca, kriz ortamında net sermaye çıkışlarının yaşanmış olması reel sektörün finansman yönünden zorlanmasına neden olmuştur. Kriz ortamındaki belirsizliklerden dolayı ileriye dönük beklentiler olumsuz etkilenmiştir. Bu durum yatırımların azalmasıyla sonuçlanmıştır. Yatırımların azalması haliyle ekonominin daralmasıyla sonuçlanmıştır. Ekonominin canlanması açısından ve krizden çıkış sürecinde para ve maliye politikası araçları kullanılarak bir dizi harcama ve gelir tedbirleri uygulanmaya çalışılmıştır.

Türkiye'de 2009 yılındaki veriler dikkate alındığında reel mal ve hizmet ihracatının %5,3, ithalatının ise %14,3 oranında daraldığını ifade etmek mümkündür. Ayrıca, süreç içinde yaşanan finansman güçlüklerine bağlı olarak 2009 yılında özel sabit sermaye yatırım harcamaları %22,3 oranında azalmıştır. Bu azalmada temel etken kriz ortamının yarattığı belirsizlik durumudur. Özel yatırım harcamalarındaki düşüşe özel tüketim harcamalarındaki azalma eşlik etmiş, firmalar özellikle stoktaki malları piyasaya çıkarmış üretim konusunda gönülsüz davranmış talepteki azalış ve üretimdeki azalışında etkisiyle Türkiye ekonomisi küçülmeye başlamıştır. Özel tüketimdeki azalma yönündeki eğilim yukarıda bahsettiğimiz politikalar sayesinde daha az azalmasına neden olmuştur. Kamu kesiminin tüketim harcamaları kriz sürecinde %7,8 artarken, kamu yatırım harcamaları ise %2,3 daralması söz konusudur. Türkiye ekonomisinin yaşamış olduğu Şubat 2001 krizine karşı almış olduğu tedbirler sayesinde 2008 küresel finans krizinin ülke ekonomisi üzerindeki etkileri özellikle finans kesimi açısından olumlu yanlarının olduğu söylenebilir. Ne var ki, reel kesim için aynı durum geçerli değildir.

**Grafik 2. Türkiye'de GSYH Büyüme Oranları (%)**



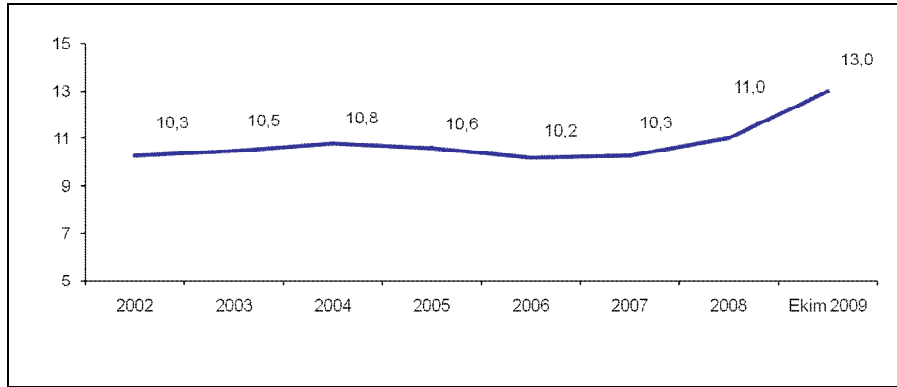
**Kaynak:** www.maliye.gov.tr, 2009

**2008 Küresel Finans Krizi ve Türkiye Üzerine Yansımaları**

GSYİH yönünden baktığımızda da krizin etkisiyle üretim gerilemiş ve buna bağlı olarakta GSYİH değerlerinde azalma yaşanmış, hatta 2009 yılında GSYİH'nın eksi değer aldığı belirtilir. Bu hususta Sanayi üretim endeksi verileri önemli bir göstergelik niteliğindedir. Ocak 2008 itibariyle sanayi üretim endeksi 104,2 iken krizin etkilerinin yoğun bir şekilde hissedildiği Şubat 2009'a gelindiğinde endeksin 84,6'ya düştüğü görülmektedir. Sanayideki durumu anlamak adına önem verilen diğer bir husus imalat sanayi kapasite kullanım oranındaki gelişmelerdir. Bu kapsamda da 2008'in ikinci çeyreğinden itibaren düşüşler yaşanmasına rağmen Mayıs 2009'a gelindiğinde imalat sanayi kapasite kullanım oranları % 70,4'e yükselmiştir. Bunun sebebi bir kriz paketinde yer alan KDV ve ÖTV indirimleri olarak belirtilebilir. (Alptekin, 2009). Küresel kriz dünya piyasalarıyla birlikte Türkiye'nin de işsizlik oranlarında artışa neden olmuştur. Dünya genelindeki ekonomik daralma ve talepteki düşüş Türkiye'nin üretim yapısını etkilemiş ve hatta bazı büyük şirketlerde işten çıkarmalar yaşanmıştır.

İşsizlik oranları krizin üçüncü çeyreğinin sonunda yani, 2008 Eylül ayından itibaren sürekli artış eğilimi gösterdiği vurgulanmaktadır. Bu husus 2009 şubat ayında en yüksek değer olarak nitelendirilen % 16,1'e çıkmıştır. 2009 yılında kapasite kullanım ve sanayi üretim endeksindeki artışlara rağmen işsizlik oranlarının %13-14 seviyelerinde seyretmesi işsizliğin Türkiye'de kalıcı ve yapısal bir sorun olduğunu göstermekle birlikte katma değeri yüksek teknolojiye dayalı inovatif yeniliklerin sağlanmasıyla birlikte yaratılacak istihdam ile işsizlik olgusunun azalması mümkün olabilir.

**Grafik 3. Türkiye'de İşsizlik Oranları (%)**



**Not:** 2009 verisi Ekim ayı işsizlik oranıdır.

**Kaynak:** www.maliye.gov.tr, 2009

İşsizlik oranları küresel krizden en çok etkilenen göstergedir. 2002 yılında işsizlik oranı 10.3 iken yıllar itibariyle sürekli bir artış eğiliminde olduğunu görülmektedir. Kriz olgusu üretimin gerilemesi ile birlikte işsizliğinde büyük oranda artmasına neden olmuştur. Ekim 2009 itibariyle %13'lere kadar yükseldiğini söylemek mümkündür. Bu husus ekonominin küçülmesiyle birlikte toplumsal refah düzeyinin gerilemesine neden olmaktadır. Bir diğer önemli husus emtia ve petrol-türev ürünlerinin küresel düzeydeki fiyatlarındaki

dalgalanmalarla ilgilidir. Öyle ki, kriz ortamında bu ürünlerdeki fiyat değişimleri kıt kaynaklara sahip olan gelişmekte olan ülke ekonomilerini yakından ilgilendirmektedir.

Tabii olarak belirtebiliriz ki, Türkiye enerjide dışa bağımlı bir ülke konumundadır. Ayrıca, ithalata dayalı büyüme stratejisi izlemesi önemli bir etkidir. Burada ihracat yaparken hammaddeyi yurt dışından ithal edip ihracat amaçlı üretim yapıyorsanız dış şoklara karşı ülke ekonomisinin dirençli olması oldukça önem taşır. Küresel finans krizi esnasında emtia ve petrol fiyatlarında 2007 ve 2008 yıllarında yaşanan artışlar hem cari işlemler dengesini olumsuz etkilemiş hem de Türkiye'nin enflasyon ithal etmesine yol açmıştır. Fakat 2009 yılında emtia ve petrol fiyatlarının düşmesi ve azalan talep 2009 yılında enflasyonun gerileme sürecine girdiğini göstermektedir. Ancak sonrasında enflasyon oranlarında artış gözlenmeye başlamıştır. Bunun nedenleri ise; hem iç ve hem de dış talepte yaşanan hızlı iyileşme süreci ve gıda fiyatlarının görülmedik ölçüde hızlı bir artış sergilemiş olmasıdır. Ayrıca, söz konusu dönem itibarıyla petrol ve diğer emtia fiyatlarında ortaya çıkan yükselmeler ile iktisadi faaliyetlerin etkinliğini artırmak amacıyla uygulanan geçici vergi indirimlerinin sona ermesi neticesinde enflasyonun yükseldiğini söylemek mümkündür. Enflasyon oranı 2009 yılının son çeyreği itibarıyla % 6,53 olarak gerçekleşmiştir.

Krize bağlı olarak ithalatın azalması ile birlikte yaşanan ihracatın yavaşlaması nedeniyle cari açık küçülse de zamanla artış göstermiştir. Krizden çıkış süreci her ne kadar yavaş ilerlese de dünya ekonomisindeki genel görünüm olumlu yöndedir. Bu ABD ekonomisindeki toparlanma süreci ile yakından ilgilidir. Bu gelişmeler Türkiye ekonomisine de zamanla olumlu etkilemiştir.

## 7. SONUÇ

ABD'de ortaya çıkan kriz zaman içerisinde tüm dünya ekonomilerini etkisi altına almıştır Dünya ekonomisi içinde sahip olduğu pay oldukça yüksektir. Haliyle, dünya üretiminin, tüketiminin ve ticaretinin zayıflaması ister istemez dünya genelinde ekonomik küçülmenin ya da daralmanın yaşanmasını kaçınılmaz olarak gerektirmiştir. Krizin ortaya çıkması ile yapılan tartışmalar arasında kriz olgusunun sadece gelişmekte olan ülkelerde değil aynı zamanda gelişmiş ülkelerde de yaşanabileceği hususunun dile getirilmesine vesile olmuştur. Tabii burada kapitalizmin doğası gereği dinamik bir süreç içerisinde kriz yaşanmasının kaçınılmaz olduğu ve küreselleşme ile birlikte sınırların sanal olarak ortadan kalkması neticesinde de krizlerin yayılması hızlı bir şekilde gerçekleşmektedir. Krizin atlatılması için alınan genişletici para ve maliye politikaları uygulamalarının yanı sıra likiditeyi arttırıcı yönde sergilenen yaklaşım olumlu olsa da krizin verdiği tahribattan kurtulma imkanı olmamıştır Süreç halen devam etmekte ve toparlanma yavaş da olsa gerçekleşmektedir. Özellikle, FED'in toparlanma sürecine bağlı olarak likidite arttırıcı politikalarında uzaklaşarak faiz artışına başlanacağına ilişkin paylaşımlarda bulunması bir taraftan ABD ekonomisi açısından olumlu karşılanırsa da

gelişmekte olan ülkeler açısından sermaye hareketleri bağlamında dikkatlice izlenmesi gereken bir durumu beraberinde getirmiştir.

Türkiye açısından kriz finans kesimi yönünden büyük zorluklar yaşanmamıştır. Özellikle 2001 krizi sonrası alınan kararlarla birlikte basel kriterlerine ilişkin yaklaşımların ciddiyetle takip edilmesi ve uygulanması başta bankacılık sektörü olmak üzere finans sektöründeki kırılmanın ortadan kaldırılması açısından önemlidir. Reel sektör yönünden ise dünyadaki daralmaya bağlı olarak üretimin düşmesi, işsizliğin artması açısından olumsuz bir etkide bulunmuştur. Kriz Türkiye'nin ihracat yaptığı ülkeleri de etkisi altına aldığı için ihracatımızda da önemli kayıplar ortaya çıkmıştır. Ayrıca, krizle birlikte yavaşlayan sermaye hareketleri büyüme sürecinde dış kaynak gereksinimi olan gelişmekte olan ülkeler açısından kaynak maliyetinin artmasına neden olmuştur. Kriz ortamı doğal olarak içinde barındırdığı belirsizlikler nedeniyle yatırımların artmasını frenleyen bir olguyu da beraberinde getirmektedir. Bu açıdan bakıldığında yatırımlarla birlikte iç talebin canlı tutulmasının ekonomik performans ve makro dengeler açısından ne kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır.

## KAYNAKÇA

### Kitaplar

- Altunöz, U. (2013). *Finansal Krizler, Erken Uyarı Sistemleri ve 2008 Krizi için TR-ABD Örneği*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Apak, S. ve Aytaç, A. (2009). *Küresel Krizler, Kronolojik Değerlendirme ve Analiz*. İstanbul: Avcıol Basım.
- Eğilmez, M. (2008). *Küresel Finans Krizi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eğilmez, M. (2014). *Küresel Finans Krizi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Karaçor, Z. ve Gökmenoğlu, K. (2011). *Finansal Kriz Modelleri. Küresel Ekonomik ve Finansal Kriz, Türkiye Ekseninde Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, Ed. Murat Çetinkaya, Ankara: Nobel Yayınevi.
- Krugman, P. (2010). *Bunalım Ekonomisinin Geri Dönüşü ve Küresel Kriz*, (Çev. Neşenur Domaniç), İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Özatatay, F. (2009). *Finansal Krizler ve Türkiye*, 1. Basım, İstanbul: Doğan Kitap.
- Savaş, V. F. (2012). *Küresel Finans ve Makro İktisat*, Ankara: Efil Yayınevi.
- Tarı, R., Erarslan, C. ve Bayraktar, Y. (2011). *Küresel Ekonomik Kriz ve Belirleyicileri Üzerine Bir Değerlendirme. Küresel Ekonomik ve Finansal Kriz, Türkiye Ekseninde Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, Ed. Murat Çetinkaya, Ankara: Nobel Yayınevi.

### Dergiler

- Arıcan, E. ve Yücememiş, B. (2015). Para Politikaları Işığında Türk Bankacılık Sektörü Genel Değerlendirmesi. *İktisadi Araştırmalar Vakfı Yıllık*, İstanbul, ss. 60-65.

- Berberoğlu, B. (2011). 2008 Global Krizinin Türkiye ve Avrupa Birliği'ndeki Etkilerinin Kùmeleme Analizi İle İncelenmesi.*Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 11, S. 1, ss. 105-130.
- Bocutoğlu, E. ve Ekinci, A. (2009). Genel Teori, Kùresel Krizler ve Yeniden Maliye Politikası.*Maliye Dergisi*, S. 156, Ocak-Haziran.

### **İnternet**

- Eğilmez, M. (2012) <http://www.mahfiegilmez.com/2012/03/kapitalizm-ve-uc-buyuk-kriz.html>
- Eğilmez, M. (2013) <http://www.mahfiegilmez.com/2013/04/kuresel-krizin-neresindeyiz.html>
- İzmir Ticaret Odası (2010) <http://www.izto.org.tr/kuresel-krizin-turkiye-ekonomisi-ile-sanayisin-e-yansimalari-e-alptekin-26.04.2012-19-31-42.pdf>
- Maliye Bakanlığı, (2009) <http://www.maliye.gov.tr/EADD%20alma%20Platformu/Konu%C5%9Fmalar%20ve%20Sunumlar/Bakan%20Master%20Slaytlar%C4%B1/yedek/Bakan%20Slayt%20Havuzu.ppt>

